

SVENSKT
GUDS-
TJÄNST-
LIV

*Tidskrift för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik*

HÄFTE 1 / ÅRGÅNG 18 / MARS 1943

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sida
<i>Adell, A.</i> : Psalmhistoria och psalmval	21
—»— Vid Laurentius Petri Sällskapets andra årsmöte	79
* <i>Anderåson, Harald</i> : De biskopliga insignierna för Stockholms stift	8
<i>Cnattingius, B.</i> : De nya kyrkliga böckernas typografi	17
*—»— Gotländskt glasmåleri	51
*—»— Ljuskronor	66
—»— Danska dopfuntar från medeltiden	112
<i>Edwall, P.</i> : Prästens liturgiska fostran	53
—»— Liber cantus	105
<i>Hellerström, A. O. T.</i> : Källorna till musiken i den nya mässboken	69
Kyrkosångens Vänner	31, 94, 123
Laurentius Petri Sällskapet	28, 63, 82, 95
<i>Meschke, E.</i> : Hugo Distler och den unga tyska kyrkomusiken	46
<i>Peters, K.</i> : Skriftetalet	2, 34
<i>Schalin, O.</i> : Svensk psalmdiktning i Finland	39
* <i>Widéen, H.</i> : Medeltidskyrkorna som försvarsverk	97

* Illustrerade uppsatser.

RECENSIONER

ANMÄLD LITTERATUR

	Sida		Sida
<i>Andrén, B.</i> : N. P. Wetterlund... ..	93	Epistelpostilla (Malmberg)	26
<i>Berthelsson, B.</i> : Lidens gamla kyrka	58	<i>Fabricius, H. R.</i> : Dansk Kirkekunst	59
Bok om kyrkan	56	<i>Fjellbu, A.</i> : Genom nederlag till seger	88
<i>Centerwall, O.</i> : Håll fast det du har	88	<i>Frostensson, A.</i> : Tisteln och källan	115
<i>Dahlby, Fr.</i> : Psalmbokskonkordans	21	<i>Hammers, J. A.</i> : Nådens budskap	115
<i>Engelstad, H.</i> : Messekläer	118	<i>Hylander I.</i> : Det omistliga	115
<i>Erixon, S.</i> : Mässing	66		

	Sida		Sida
<i>Ingers, I.</i> : Burlövs gamla kyrka...	58	<i>Pira S.</i> : Linderås och Adelöfs kyrkor	59
<i>Kloo, A.</i> : Vaka, bed och strid ...	88	<i>Roosval, J.</i> : Sockenkyrka och Salomos tempel	117
<i>Lindblom J.</i> : Ekklesia	121	<i>Rydbeck, M.</i> : Valvslagning	119
<i>Mackeprang, K.</i> : Danmarks medelalderlige Dopefunte	112	<i>Ström, T. och A.</i> : I ordets tjänst	26
<i>Montan, E.,-Ström, Å.</i> : Högmäsans psalmer	21	<i>Swedberg, J.</i> : Lefwernes Beskrifning	21
<i>Nelson, G.</i> : Tio skriftetal	26	<i>Svensson, Å.</i> : Bjäresjö kyrka ...	59
<i>Nilsson, J.</i> : I fält	115	Sveriges kyrkor	118
<i>Olsson, B.</i> : Psalmboken som folkbok	21		

ANMÄLD MUSIK

	Sida		Sida
<i>Anrep-Nordin, B.</i> : Den blomstertid nu kommer	91	<i>Runbäck, A.,-Åhlen, W.</i> : Introituspreludier	62
—: Julafton	91	—: Gradualpreludier	92
<i>Bach, J. S.</i> : Nu kommer när och fjärran	89	<i>Runbäck, A.</i> : Gud har uppväckt Kristus Jesus	90
<i>Fryklöf, H.</i> : Lovsång	90	—: Se ett barn varder oss fött ...	90
—: O Guds lamm	90	—: Herren skall utgjuta sin ande	90
<i>Hammerschmidt, A.</i> : Var välkommen Jesu kär	89	—: Må hjärtats dörr nu öppen stå	90
<i>Holmsten, T.</i> : Jul	91	—: Sänd ditt ljus och din sanning	92
<i>Keller H.</i> : Schule der Choralimprovisation	60	—: Herre lär oss betänka	93
<i>Kulnes Å.</i> : I Allhelgonatid	90	—: Mässa	117
<i>Lindberg, O.</i> : Biskop Thomas frihetssång	93	<i>Salonen, S.</i> : Koralmotett	90
<i>Lundborg, G.</i> : Preludium och fuga	28	<i>Sundman, L.</i> : Passacaglia	28
<i>Olson, D.</i> : Herre till vem skulle vi gå	90	<i>Sällberg, T.</i> : Davids 23:e psalm	90
—: O Jesu Krist dig till oss vänd	90	<i>Thyrestam, G.</i> : Liten mässa	90
—: De som så med tårar	92	<i>Wikander, D.</i> : Gud har uppväckt Kristus Jesus	90
<i>Roman, J. H.</i> : Sinfonia di chesa	28	—: Huru ljuvliga äro icke dina boningar	92
—: Davids 112:s psalm	91	—: Kommen låtom oss höja glädjehrop	92
		<i>Vretblad, P.</i> : Preludium och fuga	23
		<i>Åberg, J.</i> : I himmelen	90
		—: Den kristeliga dagvisan	90

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM
UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 32-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i mars, maj, september och december.

Red. adr.: Söderköping. Rt 59. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt 101 11. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller: Kyrkoherde **K. Peters**, Söndrum: Skrifttalet. — Kyrkoadjunkt **Harald Andersson**, Stockholm: De biskopliga insgnierna för Stockholms stift. — Intendent **B. Cnattingius**, Linköping: De nya kyrkliga böckernas typografi. — Kyrkoherde **A. Adell**, Söderköping: Psalmhistoria och psalmval. — Kyrkoherde **Eric Nilsson**: Ny homiletisk litteratur. — Laurentius Petri Sällskapet. — Meddelanden. — En vädjan till prenumeranter.

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell och hem,
om- och tillbyggnad, re-
paration och stämning,
anläggning för elektrisk
bälldrift.

ORGELTJÄNST

Ingeniör BO WEDRUP

Linnégatan 5 a
Tel. 6357

UPPSALA

Doktors- avhandlingar

tryckas perfekt å

Skånska Centraltryckeriet

Grönegatan 14
Lund. Tel. 102 75

Goda idéer

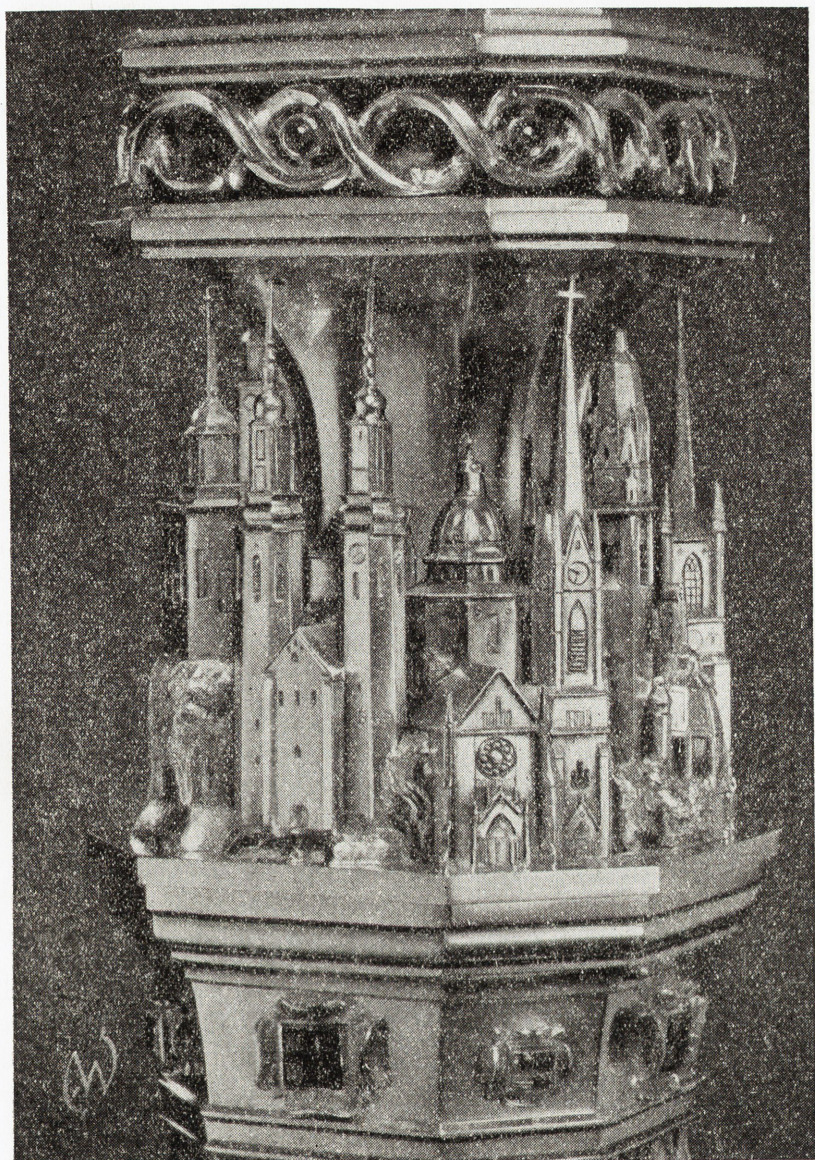

TECKNING RETUSCH
KLICHEER SKYLTAR

KÖHLERS KLICHÉ-

Malmö ANSTALT
ST. NYGATAN 54

Tel. 16734 10842

*Kyrkan på jorden.
Biskopens i Stockholm kräkla. Detalj.*

Skriftetalet.

Om man frågar gällande katekesutveckling, vad som hör till ett skriftermål, får man svaret: Till skriftermål höra två ting: syndabekännelse och avlösning. Frågade man en svensk lekmannakristen, som icke kände skriftermålet från katekesen utan blott genom praktiskt deltagande i kyrkolivet, vad som hör till skriftermålet, skulle man sannolikt få svaret: Till skriftermålet höra tre ting: skriftetal, syndabekännelse och avlösning. Till den grad har skriftetalet vunnit fast fot inom vår kyrkas nattvardsfirande att mången knappast kan tänka sig en nattvardsgång utan skriftetal. Sannolikt skulle man kanske icke så sällan rent av träffa på den uppfattning att skriftetalet är viktigare än både syndabekännelsen och avlösningen.

Det är ingen tvekan om, att skriftetalet haft stora uppgifter att fylla. En må här bringas i erinring: den att avhålla ovärdiga nattvardsgäster från communionen. Denna sin uppgift får det emellertid nu anses hava fyllt och fullgjort så grundligt att nattvardsborden numera ofta stå övergivna. Naturligtvis är det inte meningen att skylla detta beklagliga faktum enbart på skriftetalet. Meningen är blott att framhålla, att ur den synpunkten har det icke längre något existensberättigande.

Att skriftetalet därmed skulle ha spelat ut sin roll, vore naturligtvis en förhastad slutsats. Det utgör tvivelsutan alltjämt mången gång ett ovärderligt led i skriftermålet. Men frågan är om det icke samtidigt mången gång bildar ett svårt hinder för nattvardslivets förnyelse i vår kyrka.

Nattvardslivets förnyelse måste gå genom nattvardens återförening med högmässan. Resultatet av den olyckliga friheten att efter behag skilja nattvarden från högmässan och förlägga den till eftermiddagarna eller kvällarna, har nämligen tillräckligt tydligt visat sig. Det har icke blivit nattvardslivets förnyelse utan nattvardens undanskjutande och nattvardsgudstjänstens förvandling till konventikel. Det stora flertalet kyrkobesökare får aldrig bevittna en nattvardsgång.

Det svåraste hindret för nattvardens återförening med högmässan är emellertid utan tvivel skriftetalet. Det måste redan i allmänhet betecknas såsom i högsta grad psykologiskt att i samma gudstjänst hålla tvenne predikningar. Det må ha gått i forna dagar, då man hade bättre om tid och mer av tålamod än nu. Det

må vid ett eller annat särskilt tillfälle kunna gå även nu. Men normalt är det otänkbart i en tid med så stor brådska och så stark konkurrens om själarna som vår. Alldeles särskilt gäller detta naturligtvis beträffande ungdomen som det dock alldeles särskilt gäller att vinna, om en nattvardslivets förnyelse verkligen skall kunna komma till stånd. Att i tider som den innevarande, då en predikan på ungefär en halv timma får anses som maximum för vad genomsnittsåhöraren orkar med någon uppmärksamhet höra på, försöka uppmuntra särskilt de unga till nattvardens bruk med ytterligare en predikan på kanske 20 minuter är otänkbart. Resultatet blir blott att högmässobesökarnas antal förminsкас, eller att de flesta högmässobesökare komma först när skriftermålet redan är överståndet för att sedan avlägsna sig när offertoriespsalmen (eller kanske oftare Agnus Dei) sjunges. Utvecklingen synes mångenstädes ha gått därhän att alternativen icke äro högmässa med eller utan skriftetal, utan i stället nattvardsgång i högmässan utan skriftetal eller ock nattvardens fullständiga försvinnande ur kyrkolivet. Vi må beklaga utvecklingen huru mycket som helst. Det torde likväl vara omöjligt att fördölja den.

Olika utvägar kunna utan tvivel tänkas för att komma till rätta med den åsyftade svårigheten. Man kan tänka sig ett mycket kort skriftetal på ett par, tre minuter. Teoretiskt sett kanske detta låter ganska acceptabelt. I praktiken torde detta korta skriftetal vara omöjligt att förverkliga, utan att det enda kvarblivande intrycket blir prästerlig lättja. Denna utväg synes därför föga tilltalande.

Ett annat sätt att lösa svårigheten vore att stundom låta skrifftetalet ersätta predikan. Detta behövde i sak blott betyda att predikan vid sådana tillfällen flyttades från gudstjänstens mitt till dess början. Den borde nämligen då hållas från predikstolen och behandla dagens högmässa- (eller aftonsångs)text, blott med särskild hänsyn tagen till dess uppgift att ock utgöra en uppfordran till hjärterannsakan inför det kommande skriftermålet eller en undervisning om nattvarden. Härvid kunde den nya Handbokens ordning för nattvardsgudstjänst, högtidligare form, i allt användas (naturligtvis med två textläsningar) blott med den skillnaden att mellan Credo och Offertorium den allmänna kyrkobönen inskötes. Att ett visst antal högmässor finge ordnas på detta sätt synes vara en mycket sympatisk utväg.

En tredje möjlighet torde dock givas. Meningen med dessa rader

är närmast att fästa uppmärksamheten på denna. Den går ut på att ersätta skriftetalet med en agendariskt fixerad skrifteförmaning. Vi ha ju i regel varken doptal eller vigseltal. I båda fallen ersättes det fria talet i allmänhet av agendariskt bundna allokutioner. Varför skulle icke denna utväg vara acceptabel även i högmässan vid skriftermålet? Det är ju lätt att peka på andra kyrkor som slagit in på denna väg. Här vinner man det dubbla önskemålet att skriftermålet icke behöver nämvärt förlänga gudstjänsten och att denna tidsvinst kan inhöstas utan att prästen behöver leverera ett skriftetal som knappast kan undgå att göra intryck av vårdslöshet.

Detta synes vara den kanske bästa utvägen. Det var därför med odelad tillfredsställelse och största tacksamhet som man hälsade biskop Andræ's förslag, att prästen skulle ha rätt att då särskilda förhållanden därtill föranleda, i stället för skriftetal, läsa ett eller flera skriftord, vilka borde väljas så, att de bringa i åtanke såväl vår skuld som Guds förlåtande nåd. (Förslag till revision av den Svenska kyrkohandboken, s. 23 och s. 32). Beklagligtvis strök kyrkomötesutskottet dessa rader. Naturligtvis kan den enskilde prästen i alla fall följa den biskopliga anvisningen. Men det skulle varit gott för honom att ha stöd av en rubrik i handboken.

Härmed är det icke meningen att plädera för skriftetalets avskaffande. Det har utan tvivel fortfarande viktiga uppgifter att fylla. Det kunde lämpligen bibehållas vid ett mindre antal högmässor om året. Dessutom hade det sin givna plats vid särskilda nattvardsgudstjänster.

Skulle man trots denna bestämda reservation vilja påstå att den här uttalade uppfattningen är ett försök att utrota skriftetalet, må blott ytterligare tilläggas att skriftetalet på många ställen faktiskt redan är utrotat, därför att nattvarden är utrotad. I sådana församlingar kan det åtminstone inte bli tal om att komma skriftetalet till livs. Skall nattvardslivet på sådana platser kunna förnyas, kräves självfallet ökad undervisning om nattvarden. Men den bör alldeles säkert givas i den vanliga predikan samt framför allt i konfirmationsskolan och icke i skriftetal.

Valet mellan skriftetal och skrifteförmaning finge givetvis ställas i den enskilde prästens fria skön. Blott han kan bedöma de lokala förhållandena. Där blott tre eller fyra nattvardsgångar om året hållas i högmässan, borde de kanske alla ha skriftetal. Vid

upp till ett dussin nattvardsgångar om året torde ett skriftetal i kvartalet kunna anses rimligt. Även om nattvardsgång firades varje söndag, torde icke mera än en gång i månaden skriftetal böra hållas.

För 25 år sedan skulle författaren funnit vad han nu skrivit i hög grad betänkligt. 25 års prästerlig erfarenhet, till stor del vunnen inom Linköpings stift, har kommit honom att ändra uppfattning. För det viktigare: nattvarden, måste man i nödfall offra det mindre viktiga: skriftetalet. Detta får icke stå såsom ett hinder för nattvardslivets förnyelse. Frälsaren har befallt oss att fira hans åminnelse i den heliga nattvarden. Däremot har han icke givit några befallningar om skriftetalet. De första kristna firade nattvarden med glädje och dagligen. Vi få icke kringgärda dess firande med så stora försiktighetsåtgärder att dess bruk försvinner.

Här meddelas nu trenne exempel på skrifteförmaningar. I nästa nummer av tidskriften komma ytterligare exempel att meddelas.

SKRIFTEFÖRMANINGAR

Att brukas i stället för skriftetal.

I

Välsignade kristna. Låtom oss öppna våra hjärtan för att med vördnad betrakta det nådens medel, varmed Guds förbarmande kärlek vid Jesu bord hugsvalar de själar, som hungra och törsta efter honom. Här dukas i dag Jesu nattvard. Här giver han åt oss, under bröd och vin, sin lekamen och sitt blod, såsom han själv, den sannfärdige Herren, har lovat. Så låtom oss då i tillbedjan böja oss inför honom och med nådehungrande hjärtan träda fram till det bord, där himmelska rikedomar utskiftas av honom som sade: Detta är min lekamen som utgives för eder; detta är mitt blod som för eder utgjutes till syndernas förlåtelse. Bevare han själv eder för att ovärdigt begå denna heliga nådes- och kärleksmåltid, utan hjärtats botfärdighet, utan tro på hans nåd, utan ett försonligt sinne och utan begär efter helgelse. Berede eder Guds Helige Ande till ett välsignat undfående av detta själens sanna bröd och denna livets kalk. Give han eder nåd att nalkas eder Frälsare i en levande åminnelse av honom och all hans kärlek och

att, i ödmjuk känsla av eder synd och ovärdighet och i barnslig tillförsikt till hans barmhärtighet, frimodigt framgå till honom som sade: Kommen till mig, I alle som arbeten och ären betungade, så skall jag giva eder ro. Tagen på eder mitt ok och lären av mig, så skolen I finna ro för edra själar. Så låtom oss inför honom bekänna vår ovärdighet och vår synd, så sägande:
(Efter 1811 års svenska Handbok.)

II

Käre nattvardsgäster. I vår Herres, Jesu Kristi, namn äro vi här församlade för att fira minnet av hans försoningsdöd. I den heliga Nattvarden skola vi bliva delaktiga av hans lekamen och hans blod. Ty brödet som vi bryta, är det icke en delaktighet av Kristi kropp? Välsignelsens kalk över vilken vi uttala välsignelsen, är icke den en delaktighet av Kristi blod?

Gören det till min åminnelse, befallde Frälsaren oss, när han instiftade Nattvarden. Så bevaren nu i troget hjärta minnet av den outsägliga kärlek som Herren Kristus visat oss, då han med sitt liv, sitt lidande och sin död försonade oss med Gud, och blev en orsak till evig salighet för alla som äro honom hörsamma. Haven för edra ögon Jesus Kristus, den Korsfäste, Guds rena och oskyldiga Lamm, som burit världens synd och köpt oss med sitt dyra blod. Herden gav sitt liv för fåren, den Rättfärdige led för syndarne. Näpsten blev lagd på honom för att vi skulle få frid och genom hans sår äro vi helade. Och han har dött för alla, på det att de som leva icke mer må leva för sig själva, utan för honom som har dött och uppstått för dem. Han har utgivit sig själv för oss till att förlösa oss från all orättfärdighet, och till att rena åt sig ett egendomsfolk som beflitar sig om att göra vad gott är.

Ty därför har Kristus instiftat den heliga Nattvarden, att vi skulle hava en synlig underpant på försoningens nåd, och med frimodig tillförsikt kunna trösta på våra synders förlåtelse och Guds eviga faderskärlek. Alla arbetande och betungade som i tro mottaga hans lekamen och hans blod, skola finna vila och ro för sina själar och mottaga den frid som endast han kan giva sina återlösta, som själv är Fridsfursten. Men hans blod skall ock rena våra hjärtan från synden, så att vi fostras att avsäga oss all ogudaktighet och alla världsliga begärelser, och till att leva

tuktigt, rättfärdigt och gudfruktigt i den tidsålder som nu är. Vi skola som hans utvalda släkte, hans egendomsfolk, förkunna hans härliga gärningar som han kallat oss från mörkret till sitt underbara ljus. Vi skola älska honom med hjärtats hela styrka, och med själ och kropp viga oss till hans tjänst; och det liv vi leva i köttet, skola vi leva i tron på Guds Son, som har älskat oss och utgivit sig själv för oss. Han själv förhjulpe oss därtill i nåd genom sin Helige Ande.

Så nalkens då i tron Herren, och mottagen hans heliga sakrament, eder till tröst och uppmuntran. Men böjen först edra hjärtan och knän inför den allsmäktige Guden och bekänner eder synd och skuld, så sägande:

(Efter Kirchenbuch für Hessen.)

III

Säll är den vilkens överträdelse är förlåten, vilkens synd är överskyld. Säll är den människa som Herren icke tillräknar missgärning, och i vilkens ande icke är något svek.

Så länge jag teg, försmäktade mina ben vid min ständiga klagan. Ty dag och natt var din hand tung över mig; min livssaft förtorkades såsom av sommarhetta.

Då uppenbarade jag min synd för dig och överskyldde icke min missgärning. Jag sade: Jag vill bekänna för Herren mina överträdelser; då förlät du mig min synds missgärning.

Därför skola alla fromma bedja till dig på den tid då du är att finna; sannerligen, om ock stora vattenfloder komma, skola de icke nå till dem. Du är mitt beskärm, för nöd bevarar du mig, med räddningens jubel omgiver du mig.

Därför, alla I, som allvarligt och uppriktigt ångren edra synder, och som redligt sträven efter att leva i broderlig kärlek till edra medmänniskor, och som viljen föra ett nytt liv i lydriad för Guds bud och hädanefter vandra på hans heliga vägar, nalkens i tron Herren och mottagen hans heliga sakrament, eder till tröst och uppmuntran. Men böjen först edra hjärtan och knän inför den allsmäktige Guden och bekänner eder synd och skuld, så sägande:

(Psalm 32:1—7. Avslutningen efter Book of Common Prayer.)

Knut Peters.

De biskopliga insignierna för Stockholms stift.

Den framställning av den biskopliga skrudens historia, som Edvard Rodhe givit i *Svenskt gudstjänstliv* (1923), torde alltjämt kunna tjäna som en sammanfattning av vad vi i detta stycke veta. Utvecklingen skulle i korthet kunna återgivas så, att den medeltida biskopsskruden under tiden fram till Kyrkoordningens utgivande av trycket 1571 försvinner, endast röklin och korkåpa föreskrives i biskopsordinationsritualet för alla de i akten deltagande. Med Nova ordinantia av 1575 göres ett försök att återinföra bruket av mitra och biskopsstav under framhållande av dessa värdighetsteckens symboliska betydelse. Staven och biskopsmössan brukades också vid den trefaldiga biskopsvigningen samma år. Om förhållandena tiden efter Upsala möte torde i denna fråga knappast något med säkerhet kunna sägas, men det vi känna om biskopsvigningar från kyrkolagsförslagen under 1600-talet och genom bevarade skildringar exempelvis från biskopsvigningen 1725 ävensom de framställningar av kungliga kröningar vi hava av Ehrenstrahls och andras hand, tyder på att både stav och mössa under 1600-talet kommit ur bruk och att biskoparna således vid särskilt högtidliga tillfällen officierat i den kyrkliga skrud, som var traditionell vid förrättningar utanför mässan. Att denna skrud, korkåpan alltså, under 1600-talet ej uppfattades som någon speciell biskopsskrud, har redan Rodhe framhållit och denna sida av här avhandlade fråga har ju på senare tid erhållit ytterligare belysning genom de värdefulla uppsatser, som kyrkoherden Redin och docenten Lindqvist publicerat i denna tidskrift (3/1940 och 4/1942), och varigenom bestyrkts det, som man haft goda skäl att förmoda nämligen: att man ingalunda, trots det under 1700-talet införda bruket att under själva vigningsakten ikläda ordinandus kåpan, uppfattat detta plagg såsom ett uteslutande biskopligt värdighetstecken. I samband med Adolf Fredriks kröning inköptes i Paris en mitra för ärkebiskopens räkning och till den gyllene skrud, som Gustaf III skänkte Upsala domkyrka, hörde också mitra. Huruvida mitran verkligen kom till användning vid Adolf Fredriks kröning veta vi ej, däremot visar oss Pilos skildring av Gustav III:s kröning ärkebiskopen iförd denna huvudbonad. 1811 års kyrkohandbok nämner endast kåpan i den inledande rubriken men talar däremot i själva ritualen om det 1805 genom ett kungligt brev införda biskopskorset och staven, som omnämnes

i ord liknande de i Nova ordinantia anförda. En rubrik efter Fader vår omnämner slutligen »mössan». Genom ritualen av 1868 och 1894 är slutligen den även genom gällande handbok föreskrivna anordningen uppnådd. Sammanfatta vi så det ovan anförda skulle alltså det egendomliga förhållandet vara för handen att egentliga biskopliga insignier ej brukats hos oss från 1500-talets slut till omkring mitten av 1700-talet. Även om man då det gäller kult-historiska frågor måste ha i minnet den skillnad, som förefinnes mellan de liturgiska föreskrifterna och det faktiska utförandet av ett visst ritual, särskilt då i fråga om sådana i egentligaste mening yttre tillbehör som den liturgiska skrudens användande, där den kyrkliga konservatismen särskilt gör sig gällande, så råder dock en sådan samstämmighet mellan de olika vittnen, som ovan blivit anförda, att förloppet ej kan framställas på annat sätt. Såsom främsta drivkraft vid den restaurering av biskopsskruden, som blir fullt tydlig under senare delen av 1700-talet, ha vi alltså att betrakta konungamaktens intresse för att omge den viktiga kröningsakten med största möjliga glans och festivitas. Men detta intresse förenades med omsorgen för den värdighet, som borde prägla gudstjänsten och utmärka kyrkans ledare vid deras offentliga framträdande, som visas både av det brev varmed Gustaf III överlämnade den gyllene ärkebiskopsskruden och den skrivelse Gustaf IV Adolf lät åtfölja biskopskorsen 1805. Under 1800-talet kom oppositionen från liberalt och lågkyrkligt håll mot episkopatet att understundom få formen av attacker mot biskopsskrudarna och övriga biskopliga ämbetstecken. Så beskrives biskop Faxes framträdande i Lunds domkyrka vid jubileet 1845, från detta håll som mycket löjeväckande, under det att Henrik Reuterdahl omtalar det djupa intryck, som »den i full biskopsornat klädde gubbens utträdande genom den trånga sakristidörren» gjorde på de församlade. Som redan är påpekat fick annars genom 1800-talets kyrkohandböcker biskopsskruden åter en fast ställning i vår kyrka, dock icke fastare än att, när vid 1873 års kyrkomöte representanten för Visby stift G. Kolmodin motionerade om avskaffande av »biskopsmössor, biskopskåpor och s. k. korkåpor» denna motion trots vederbörande utskotts avstyrkande vann kyrkomötets bifall och sålunda blev föremål för tillstyrkande skrivelse till regeringen. Vid vederbörlig remiss till rikets konsistorier visade det sig att inte mindre än fyra av dessa tillstyrkte förslaget. Ärendet föranledde dock aldrig någon åtgärd.

Under de senaste decennierna har ju i samband med biskopsvigningar — men också vid många andra tillfällen — frågan om biskopsskruden likaväl som om den kyrkliga skruden i allmänhet tagits upp till debatt både i pressen och annorstädes. Man har därvid vänt sig mot det mera i ögonen fallande bruket av skrud vid större kyrkliga fester men också mot kyrklig skrud över huvud taget. Jag har i en uppsats i denna tidskrift 1933 (s. 151 ff.) sökt klarlägga orsakerna till dessa ofta stick i stäv gående yrkanden och deras oförenlighet med vår kyrkas tradition och hänvisar nu till denna utredning. Under de sista åren har en märkbar avspänning inträtt i diskussionen, vilket torde hänga samman med både en större insikt i hithörande frågor samt en allt större uppskattning av de historiskt-estetiska momentens betydelse för gudstjänstlivet. Även efter den sista biskopsvigningen, då Manfred Björkqvist vigdes till Stockholms förste biskop, har emellertid här och var i pressen blivit synliga smärre angrepp på den kyrkliga ståten, det kanske mest uppmärksammande genom en insändare i Socialdemokraten av undervisningsrådet Fredriksson. På detta inlägg har den nye biskopen själv svarat på ett synnerligen värdigt och klagörande sätt utan att ingå på frågans kyrkorättsliga sida. Den behöver ej heller sysselsätta oss i detta sammanhang, den är ju genom handbokens föreskrifter klar och tydlig, i stället skola vi avsluta dessa inledande ord med en annan fråga. Det kan ju tyckas, och den föregående framställningen har ej heller velat på något sätt undanskymma detta, att här har skett, genom ingrepp från strängt taget ovidkommande håll, ett länkande av utvecklingen, som innebär ett avsteg från den linje, som vår kyrkas egna ledare dragit upp under reformationsårhundradet. Mot en sådan åsikt må blott framhållas, att alldeles oavsett frågan om förhållandet mellan kyrkoordningen och Nova ordinantia, det till slut avgörande är den principiella hållning kyrkoordningen intager till frågan om kyrkoskrud över huvud taget. Och att i den utveckling som ovan skisserats skulle finnas något som strider däremot, torde inte med skäl kunna påstås. Man kan jämföra detta förhållande med vad som inträffat beträffande altarljusen. Det är knappast troligt att Upsala möte, som det ofta framställes, med en gång släckte ljusen på våra altaren. Däremot är det tydligt, att under 1600-talets lopp bruket att tända ljus på altarena annat än för belysningens skull upphörde. Baelter omtalar sålunda, att ljusstakarna

tjäna som prydnad på altaret men att ljusen tändas endast, då mörkret så påfordrar. Att de kyrkliga myndigheterna befordrade en sådan utveckling, trots att kyrkoordningen intog en mycket liberal ställning till denna fråga, hänger samman med svårigheten att komma till rätta med folkets vidskepliga inställning till de liturgiska ljusen. I vår tid är ju icke längre denna fara förhanden och så ha ljusen åter fått komma till sin rätt såsom hjälpmedel att höja högtidligheten och glädjen vid våra gudstjänster.

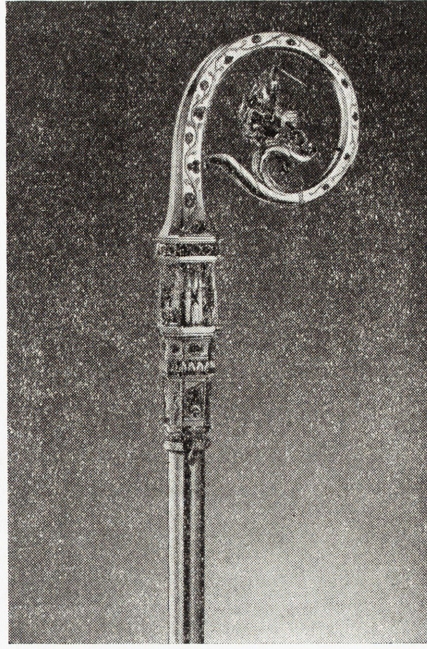
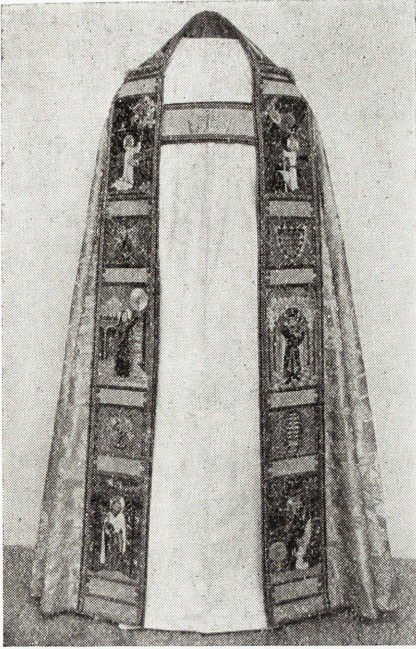
När Stockholm med kringliggande landsbygd genom statsmakternas beslut blev ett eget stift, uppkom frågan, huru biskopskruden till det nya stiftet skulle åstadkommas. På kyrkvärdsdagar i Sigtuna togs initiativet till en kommitté för ändamålet och prästerna i stiftet inbjödos att även utse medlemmar däri. Kommittén kom att bestå av fyra kyrkvärddar och tre präster, dess ordförande blev domkapitlets dåvarande vice præses. Någon offentlig tävlan blev aldrig utlyst, utan man vände sig till vissa konstnärer och firmor med begäran, att de skulle inkomma med förslag till de olika föremålen. Samtidigt som dessa åtgärder vidtogos utsändes till stiftets präster och kyrkvärddar upprop med anmaning att genom bidrag möjliggöra anskaffandet av insignierna. Efter långvariga överläggningar och även hörande av olika experter stannade så kommitterade vid att uppdraga åt silversmeden baron Erik Fleming att utföra kräkkan och biskopskorset, under det att förfärdigandet av kåpan, mitran och övriga textila tillbehör överlämnades åt Licium i enlighet med skisser, som uppgjorts av konstnärinnan Märta Afzelius. Sedan de färdiga föremålen några dagar varit utställda på Nationalmuseum, överlämnades de i Upsala domkyrkas sakristia strax före högmässans begynnelse 1:sta adventssöndagen 1942.

Sedan decennier tillbaka har ju i vårt land den kyrkliga textilkonsten kunnat glädja sig åt ett uppsving, som fört denna konstart hos oss till en internationellt erkänd rangplats. Övriga grenar av det kyrkliga konsthantverket kan knappast sägas ha intagit en motsvarande ställning, om än på senare år många allvarliga försök gjorts inte minst på silversmidets område. Det kan vara av intresse att här erinra exempelvis om huru Wiven Nilsson i Lund sökt — och detta med icke ringa framgång — tillämpa sina stränga principer också då det gällt att komponera kyrkliga föremål inom sin konstart; anmärkas må också, att han visat ett föredömligt intresse för att strikta liturgiska synpunkter skola få

komma till sin rätt, varvid ett visst inflytande från den s. k. kyrkliga förnyelsen nog låter sig påvisa. Givet är att mången enskild insats kunde vara förtjänt av omnämnande i detta sammanhang, men tydligt är också, att i det stora hela en torr fabriksmässighet och ibland också ett påtagligt främlingskap inför uppgiftens art präglar produktionen. Icke minst detta främlingskap var utmärkande för åtskilliga av de förslag till kräkla, som kommitterade fingo taga ställning till, somliga voro rent bisarra, och snart stod det klart, att det egentligen ej kunde bli fråga om att på allvar räkna med mer än två eller tre av de inkomna förslagen, och det huvudsakliga arbetet blev nu att fatta ståndpunkt till dessa. Som redan är nämnt utgick Erik Fleming segrande ur tävlingen och vi skola nu närmare redogöra för hans skapelse.

Om biskopskorset är ej mycket att säga. Det är gjort efter de övriga. De svenska biskopskorsen höra ju nämligen ämbetet till och äro ej som i den romerska eller den anglikanska kyrkan vederbörandes privata egendom. De kors, som tillkommo genom Gustaf IV Adolfs ovannämnda gåva, ha därför blivit typologiskt normerande. Som ett kuriosum kan dock nämnas, att den nye Stockholms-biskopen verkligen fick ett privat kors som gåva av Sveriges kyrkobroder, men detta är en replik av det till ämbetet hörande.

Vad kräkulan beträffar har den, som sig bör, i stort en traditionell utformning: krumstaven. Att här försöka sig på en annan utformning, som i vissa förslag gjordes, korsstav eller dylikt kan knappast betraktas som särskilt lyckat, då den kyrkliga traditionen härvidlag är klar och tydlig. Men är nu formen den traditionella, så framträder konstnärens individualitet så mycket tydligare i detaljernas utformning. Kräkulan är helt i silver. Den runda staven övergår i den åttkantiga överdelen genom en liggande Luther-ros, varpå följer ett parti, där de fyra evangelisternas symboler framställts i relief på ett sätt, som förenar både det traditionellas och det personligas krav. I de följande fälten äro några större stenar infattade. Så följer det parti, som nog för alla tider kommer att stå som det säregna för denna kräkula. Konstnären har nämligen placerat tjugo av stiftets mera kända kyrkor i miniatyr runt staven. Genom en stark betoning av torn och spiror har han uppnått en effekt påminnande om det arkitektoniskt präglade mellanstycket på äldre kräklor. Det må erkännas, att denna detalj varit av nästan avgörande betydelse för det slutliga bedömandet i kommittén.

Ovanför denna kyrkofris följer en törnekrans med infattade kaprubiner och slutligen själva krummen, som prydes med en ranka i guld med infattade safirer och smaragder. I själva krummen slutligen är uppställd en kopia av Bernt Notkes kända S:t Göransbild i stiftets domkyrka. Detta är utan tvivel den minst tillfredsställande detaljen, vilket finner sin rimliga förklaring därav, att konstnären här haft beställarens direktiv att gå efter. Bilden är modellerad av Karl Hultström och är den enda gjutna delen av kräkulan. För att ge en uppfattning om arbetets omfattning skall så, efter Carl Hernmarck i Svensk guldsmedstidning, anföras, att kräkulan består av 450 olika delar och att dess framställande krävt 2000 arbetstimmar. Den är ett utomordentligt vittnesbörd också om yrkesskickligheten hos Flemings medarbetare.

Den symbolik, som kommer till uttryck i denna biskopsstav, torde redan i den föregående framställningen ha skymtat. Det centrala är kyrkofrisen, den på evangeliets grund, evangelistsymbolerna, vilande kyrkan på jorden, här uttryckt i stiftets kyrkor, som syftar mot den himmelska segerkransen. Denna, som framställs genom törnekronan, blir samtidigt en erinran om det verk varpå

vår frälsning allena hänger. S:t Göransbilden slutligen minner oss om stiftets centralhelgedom, om sambandet mellan kyrka och folk i vårt land, men framför allt om den kamp vi hava att föra, kampen med Kristus mot mörkrets makter och därom, att »han för oss strider, segern ger, vår längtan ser och är vårt liv och hälsa».

Att här skapats ett konstverk av sällsynt resning torde kanske bättre än av det här anförda framgå av de bifogade illustrationerna.

Beträffande kåpan och övriga liturgiska plagg hade man ej att röra sig med den mångfald av alternativ som då det var fråga om kräkkan. Men här tillkom en särskild svårighet nämligen den redan mycket kännbara begränsningen i fråga om möjliga stoffer. Till en kåpa vill man ju gärna tänka sig brokad men någon riktigt lämplig sådan stod enligt kommitterades mening ej att uppdriva. I fråga om inlämnade skisser stannade man snart för de från Märta Afzelius stammande. Denna framstående konstnärinna är ju numera knuten till Licium och därför kom uppdraget, som ovan nämnts att givas åt denna välkända atelier. Stofffrågan löstes så, att man valde en vit italiensk sidendamast med invävda kyrkliga figurer komponerade av Sofia Widén. Detta guldfärgades och för att ytterligare förhöja guldglansen insyddes i stoffet guldråd. För att tynga fallet användes dessutom mellanfoder. Vad som framförallt präglar kåpan är emellertid de av Märta Afzelius komponerade och av Gurly Hillbom med sällsynt konstskicklighet i brodyr tolkade figurerna, som smycka brämet och ryggskölden. Frånsett några paulinska symboler, som fylla fyra mellanfält på brämet, prydes detta med framställningar av, uppifrån räknat parvis, Ansgar och S:t Erik, S:ta Clara och Olaus Petri samt Botvid och Maria Magdalena. Fem av dessa äro ju namnpatroner för kyrkor eller kapell i stiftet och tre av dem ha spelat en roll i stiftets historia. Det är icke lätt att framhålla någon särskild av dessa scener, då samtliga präglas av stor friskhet och originalitet utan att därför förfalla till sådan modernitetssträvan, som faktiskt hotat att fördärva vår kyrkokonst med en overallklädd Kristus bland traktorer och dylikt. Det skulle i så fall vara de framställningar, som pryda de båda mittfälten. Den på klostergården kommande S:ta Clara, som med den högt lyftade monstransen förkunnar Sakramentet, och mästare Olof stående framför den sjuarmade ljusstaken i Storkyrkan med Skriften i sin hand ge oss både motsättningen mellan medeltidens och reformationens kyrkor och tala samtidigt om den Kyrkans ena grund, för vilken nådemedlen äro

ett uttryck. Ett ingalunda lätt problem var infogandet av Olaus Petri i raden av medeltida helgon. Icke minst genom den inramning konstnärinnan givit reformatorns gestalt har hon här funnit en god lösning. Alla figurerna på brämet stå dock tillbaka för den stora scenen på clipeus. Den framställer Herren Kristus återvändande från dödsriket. Frälsaren framställes här som en ung, skägglös man och denna Kristusstyp kan naturligtvis, som det blivit sagt (A. Stavenow i *Form*), föra tanken till Sörensens altarbild i Linköpings domkyrka; starkare synes mig dock — icke minst genom de skarpa klippkonturerna — sambandet med Märta Afzelius eget verk i samma kyrka. Vad så själva Kristusgestalten beträffar, har den på visst håll i pressen givit anledning till egendomliga reflektioner. Det förefaller mig rätt naturligt att, fränsett andra skäl, med tanke på vem, som blev Stockholms förste biskop, den rörelse i vår kyrka, som särskilt fått namnet de ungas, blivit också på så sätt hugfäst. Med detta må det nu förhålla sig hur som helst, kvar står dock det faktum, att vi i denna alltigenom levande framställning fått ett textilt konstverk av högsta rang.

Till skruden hör förutom mässkjorta, gördel och mitra, vilken senare erhållit en förhållandevis enkel utsmyckning, även stola. Stolan börjar ju alltmera komma till heders bland oss och redan

har den införlivats med ett par av våra biskopsskrudar. Den finnes icke omnämnd i vigningsritualet men det står ju i varje fall biskopen fritt att använda den vid förrättningar. Beträffande stolans bruk hos oss efter reformationen kan hänvisas till de ovan anförda uppsatserna av Redin och Lindqvist.

I den redan nämnda diskussion, som uppstod efter biskopsvigningen, är det ett inlägg, som jag nu till slut vill taga upp till behandling. Det förekommer i tidskriften Nya väktaren i dess första nummer för detta år. Signaturen Amythos tager där, efter att ha refererat undervisningsrådet Fredrikssons ovannämnda insändare, upp frågan om Stockholmskrudens dyrbarhet och menar att den maning till en »stramare livsföring» som numera ständigt höres, borde ha kommit vederbörande att försöka få fram en värdig men billig sak. Med all respekt för detta inlägg inte minst för den saktliga och värdiga ton, som präglar det, skulle jag i alla fall vilja invända, att den uppgift kommitterade ursprungligen kände som sin just var att skaffa en enkel skrud, en värdig bruksartikel. Men rätt snart stod det klart att minnet av stiftets grundläggande borde hugfästas genom stiftandet av en biskopsskrud av sådan konstnärlig och materiell halt, att den för kommande släkten skulle kunna vittna om det bästa vår tid kunde åstadkomma i fråga om konstnärligt skapande och hantverksmässig skicklighet på dessa områden. Och kravet på en stramare livsföring missförstås utan tvivel om man tager det till intäkt för en sådan hållning, vars konsekvenser skulle bli ett ytterligare försvårande av de icke alltför lysande villkor under vilka det konstnärliga arbetet i vårt land bedrives.

Så har genom mångas offervilja och genom ett storartat bidrag av en enskild medlem i en av de båda korporationer, som stodo bakom insamlingen, det nya stiftets tillkomst fått sitt värdiga monument. Inställningen till den liturgiska skruden är, som redan flera gånger blivit sagt i denna uppsats, mycket skiftande i olika kretsar av vårt folk. Vi behöva nu icke ytterligare gå in på frågan om vår kyrkas principiella ställning härvidlag. Jag skulle till allra sist vilja anföra några ord av H. Martensen, Själlands store biskop under förra seklet. Han talar i sina levnadsminnen om hur vid reformationsfesten i Köpenhamn 1836 den tyske teologen Marheineke yttrade sin glädje också över de katolska reminiscenser han fann i det danska gudstjänstlivet, bland annat också biskops- och mässkruden, och manade sina danska kolleger att taga vara

på detta. Häri hade han rätt tillägger Martensen, de nordiska kyrkorna hava här ett tydligt företräde framför de tyska, men man må hoppas att deras företräde ej skall bestå blott i utvärtes ting. Och så slutar han med några ord, som synas mig i dag ha än större aktualitet än då de först nedskrevos. De böra mana oss icke till dödsbringande självsäkerhet men till ödmjuk tacksamhet för vad vi hava och ett vaket aktgivande på vår kallelse. »Det kan måhända sägas, att hoppet om den lutherska kyrkans framtid väsentligen knyter sig till de nordiska kyrkorna, till att dessa bevara troheten mot sig själva och sin forntid».

Harald Andersson.

De nya kyrkliga böckernas typografi.

Vår generation har begåvats med en skatt av kyrkliga böcker, som är större än någon annan fått — reformationstiden knappast undantagen. Den har sett utkomma en ny bibelöversättning den s. k. Gustav V:s kyrkobibel (1917), psalmbok (1937), korallbok (1939), och slutligen handbok, evangeliebok och mässbok, vilka alla tre bära årtalet 1942. Denna imponerande produktivitet på det kyrkliga området beror kanske inte bara på den svenska kyrkans inneboende skaparkraft i dessa dagar, den kan ju också till en liten del förklaras av den typiskt svenska egenskapen att så fort som möjligt göra sig av med det som är gammalt. Kanske finns det åtminstone lekmän, som vilja skriva under docenten Helge Ljungbergs ord i Vår Lösen 1942 nr 11 i samband med en anmälan av den nya handboken: »Frågan är om inte svenska kyrkan genom tiderna, i motsats till den romerska, allt för litet aktat på värdet av den fasta auktoriteten utan allt för ofta varit benägen att taga hänsyn till tidsströmningar».

I det sammanhang, som de nyutkomna kyrkliga böckerna, handbok, evangeliebok och mässbok, här skola få, nämligen en bokteknisk, är frågan om en anknytning till traditionen ingen oviktig synpunkt. Vår moderna bokkonst är helt och hållet profant präglad, och ett direkt användande av dess material skulle knappast förläna en kyrklig bok den högtidliga prägel, som fordras. Detta öde fick psalmboken 1937, och den utstyrsel med hjälp av assy-

risk arkeologi, som den nya kyrkobibeln fick, kunde icke rädda den från bristande sakral prägel. När det nu gällt att ge ut de år 1942 fastställda kyrkohandbok, evangeliebok och mässbok, förefaller intresset varit allmänt för att förläna dem en vårdad och sakral gestalt, delvis med tillvaratagande av erfarenheter från äldre tiders bokkonst. Stor omsorg har nedlagts på dessa böckers boktekniska utstyrsel liksom på valet av bokstavstyper, anfanger, vignetter, slutstycken, nottryck m. m. liksom mycken smak har begagnats för att få textsidan harmonisk och välbalanserad.

Två förlag konkurrera om första priset för ett boktryck, som överträffar allt, som gjorts i Sverige i denna art. *Svenska kyrkans Diakonistyrelsens bokförlags* edition utkom redan till den 29 november förra året. Kyrkohandboken utgives i två upplagor, en kvarto, som kallas altarupplagan, och en mindre handupplaga.

I altarupplagan begagnas röd text för liturgiska anvisningar och svart för det, som skall läsas. Detta går tillbaka på medeltida och protestantisk sedvänja, använd redan i *Missale Upsalense vetus* av 1483—84, samt i senare mässböcker. Den röda färgen gör en utomordentligt god effekt på textsidan, i synnerhet om denna icke äger några andra prydnader. Dessutom skänker den en god vägledning för den officierande.

Diakonistyrelsens upplaga av de nya kyrkliga böckerna har tryckts hos Almqvist & Wiksells Boktryckeri. Stiltyperna, som kommit till användning i kyrkohandboken är en kraftig Bodoni av ett par storlekar. Den har en god verkan på sidan. Men det kan inte nekas, att det festliga intryck, som man väntar sig genom konstfulla anfanger och särskilt textade rubriker, uteblir tack vare den enkelt klassicistiskt formade bokstavstypen, som icke avviker från den i profant tryck vanliga. Detta är kanske en alltför subjektiv mening, men anmälaren har en känsla av att en ny stilsort med dragning åt fraktur skulle ha givit dessa böcker, på vilka så mycken omsorg i övrigt nedlagts, en ännu mera allvarlig och högtidlig prägel.

Den konstnärlige ledaren för denna upplaga är professor Olle Hjortzberg, som har bakom sig en rik erfarenhet och resultat med växlande framgångar i denna art. Den för två år sedan i denna tidskrift anmälda Koralsalmbok för folkskolan (1941) var ett steg i rätt riktning. Här hade konstnären befriat sig från den skrymmande barlast av arkeologi och snustorr symbolism, genom vilken bl. a. den av honom dekorerade Kyrkobibeln blev så

föga lyckad. Symbolerna i kyrkohandboken äro enkla och naturliga. Hans verksamhet har fått inskränkas till initialer, som äro okonventionella och stundom av god verkan om än enligt min mening något för dominerande i förhållande till textmassan i övrigt. De äro röda och ha fått en ornamental dekoration, som anspelar på innehållet i respektive avdelning. I kapitelrubrikerna har den stilistiska inadvartensen mellan de textade bokstäverna och texttyperna i övrigt kommit att bli tydligare. Olle Hjortzberg har också ritat några titelsidor, nämligen till handbokens första del med ett altare som prydnad, till andra delen med några symboler (druvan, korset på en grav, ankaret på ett hjärta m. m.) och till tredje delen med en kyrkobyggnad, biskopskräkla och mitra.

Kyrkohandboken föreligger i ett svart skinnband med guldpresat kors, som är ornerat. Bandet är enkelt, solitt och värdigt. Handbokens mindre upplaga, som är bunden på samma sätt, har kunnat undvara det röda texttrycket. Här har omsorg nedlagts på att åstadkomma ett gediget boktryck till ett överkomligt pris.

Missalets första del, som utgivits av Diakonistyrelsens bokförlag, är försett med en efterskrift om svenska mässböcker, som bildar en kortfattad men intressant historisk framställning. Text och nottryck äro omsorgsfullt utförda. Det sistnämnda är utfört efter gängse typer. Anmälarer har tidigare i denna tidskrift sökt plädera för vackrare och mera personligt utförda nottryck ifråga om kyrkliga sångböcker. I övrigt kan nämnas, att röda texter förekomma som vissa rubriker och överskrifter, vilket gör sidan livligare och förnämre.

Den Gleeupska upplagan av handboken, är tryckt hos Håkan Ohlsson i Lund. Den är förenad med missale och evangeliebok och utgives i kvartformat, bunden i ett smakfullt svart eller rött skinnband med guldsnitt. Bandet prydes med en vackert tecknad Kristus rex mundi med evangelistsymboler i hörnen. Den föreligger också i ett fint pergamentband med guldsnitt. Dekorationen består av en text i mitten med vackra, om renässansinskrifter påminnande typer av monumental uttrycksfullhet och kraft. Över detta mittparti är anbragt ett Kristusmonogram. Titelsidan är en helt tecknad framställning. Man ser nederst ett altarbord med en officiant och däröver Gud Fader med Sonen i gloria, och mot dem uppstiga heliga män och kvinnor. En sträng komposition och enkel måttfullhet i den stiliserade teckningen utmärker denna lyckade frontespis av konstnären Erik Abrahamsson, som med sitt

arbete i detta verk framträder som en bokkonstnär av rang. Även delen med evangeliebok har han dekorerat på ett enkelt och smakfullt sätt. Mot mittpartiets kraftiga text står runt om en ram av små tecknade minatyror med framställningar av 12 evangelieberättelser. Den tredje delens titelsida har fått nöja sig med blott ett mittparti med text; man saknar här bilder som ram. Utom dessa titelsidor förekommer rikligt med överstycken, vilka bestå av både textade bibelcitats och bildframställningar. Väl stå icke alla på samma höga nivå — så t. ex. är överstycket till litanian icke fullt lyckat — men i allmänhet äro evangeliebokens många bilder goda illustrationer till texterna och samtidigt av en strängt dekorativ verkan, som gör dem lämpliga att samverka med textsidan. Slutvignetterna, som förekomma här och där, är icke fullt så genomarbetade som överstyckena.

Liksom i Diakonistyrelsens bokförlags altarupplaga användes i den Gleerupska handboken och missalet röd och svart text. Rött har delvis också kommit till användning i illustrationspartierna. Det bör anmärkas att den röda färg, som använts i den Gleerupska upplagan fått en mera dämpad nyans, som står mjukt och vackert mot det gultonade papperet. I missalet finner man också att notskriften och dess text och rubriker ritats, vilket ger sidan ett förnämt och individuellt drag. För att ge sidan ett mera helt och harmoniskt utseende har ornament fogats till de notlinjer, som icke sluta i marger. På detta sätt undvikes tomrum i det horisontala linjeelementet. Ur typografisk synpunkt kan dessutom nämnas, att i evangelieboken har texten fördelats på två spalter. Även här begagnas rött tryck till vissa rubriker. Det är en glädje att kunna konstatera, att textsatsen fått ett vackert och välbalanserat utseende.

Den Gleerupska upplagan ger över huvud taget ett intryck av vård och omsorg i en utsträckning, som sällan kommer svenska böcker till del i våra dagar. Det är kanske därför ingen överdrift att beteckna dess utgivande som epokgörande.

Bengt Cnattingius.

Psalmhistoria och psalmval.

Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning, utgiven av Gunnar Wetterberg, Lund, C. W. K. Gleerups förlag, 722 s. Kr. 25:—.

Bror Olsson: Psalmboken som folkbok, C. W. K. Gleerups förlag, 76 s. 1:75.

Fritiof Dahlby: Psalmbokskordans. Diakonistyrelsens förlag, 485.

Erik Montan-Åke V. Ström: Högmässans psalmer. Diakonistyrelsens förlag, 110 s. 3:—.

I den svenska psalmbokens intressanta historia finnes icke en period, som i dramatisk spänning kan mäta sig med 1690-talet, den tid då den karolinska psalmboken föddes. Den mest framträdande aktören i dramat, *Jesper Svedberg*, har själv svarat för att dess detaljer icke skulle bliva förgätna. I sin *Lefwernes Beskrifning*, som han nedskrev för sina barn och mindre som en krönika för den stora allmänheten, ägnar han ett väl tillmätt utrymme åt sin egen psalmbok, som han icke utan bitter ironi kallar för den olycklige Svedbergs psalmbok, allt ifrån den stunden han mitt i bibelöversättningsarbetet först fick uppslaget att åstadkomma en ordentligt redigerad psalmbok, som kunde anbefallas för hela landet, och allt intill den dag, då den hästlassvis kördes ut till Skeppsholmen, efter det att ortodoxissimi utdömt den som kättersk. Sedermera utskeppades den dock i lämpliga doser till den svenska församlingen i Nord-Amerika, som var ett av Svedbergs skötebarn. Där brukades, säger han, psalmboken, varav intet kätteri eller villfarande lära förspordes, utan med själarnas verkliga fromma och salighetsbefordran, och med mycken över mig önskad välsignelse. Svedberg tillägger: Så

tillåter icke Gud sitt ord alldeles förkvävas.

Det sista ordet är det icke minst karaktäristiska för Svedberg. I det spännande drama, som Svedberg kastas in i, agera ej blott samtidens människor: konungen, som håller sin nitiske trotjänare om ryggen emot hans avundsmän, och drottningen, ärkebiskopen och de andra biskoparna, professorer och andra personager. Bakom dem alla står Gud och djävulen. Gud ger sin tjänare bistånd, drift och välsignelse, och detta kan djävulen icke lida, utan han uppeggar alltid avundsmän och illdådare som söka förhindra att Guds verk vinner framgång, och de lyckas endels, fastän Svedberg som en klok förvaltare av Guds mångfaldiga nåd, till vilken han kan räkna kunglig ynnest, god ekonomi, begåvning och klokhets samt en obändig arbetslust, sökte säkra Guds och sitt verks framgång hos de inflytelserika i rikets och kyrkans ledning. Hans försiktighet var icke tillräcklig, trots att han upprepade gånger försäkrar konungen: Jag känner fratres. Och så blev slutet en kompromiss, 1695 års psalmbok, av Jesper Svedberg betecknad som den nödortföliga psalmboken, däri bl. a. en viktig del av hans egna psalmer uteslötos. Men när allt är färdigt kan han dock uppstamma ett Gudi ära, heder, lov och pris att hon ändå utkom med allas fägnad och fromma.

Detta är ju ingen objektiv krönika. Svedberg har säkert ej heller eftersträvat det. Tvärtom talar ett starkt lidelsfullt kynne från hans lewernes beskrivning. Men det är must och bredd över framställningen, ett verkligt karolinskt överdåd icke minst i de ymnigt flödande lärda citaten på skilda tungomål, psalmversar och mycket moraliska förmaningar.

Icke minst med hänsyn tagen till Svedbergs odiskutabla insats i den karolinska psalmbokens tillkomst och till de många för den hymnologiska forskningen intressanta detaljerna, till vilka också få räknas Svedbergs uppgifter om psalmförfattarnas namn, är *Gunnar Wetterberg* all tack värd för att han efter många års ospard möda fullföljt arbetet med att göra detta Svedbergs digra manuskript tillgängligt för allmänheten.

I Svedbergs levernesbeskrivning har *Bror Olsson*, *Wetterbergs* kollega vid Lunds universitetsbibliotek, funnit åtskilligt material för sin populära skrift om *Psalmboken som folkbok*. Svedberg var en flitig samlare och meddelade gärna i skrift episoder, som under nedskrivandet föll honom i minnet, också när de inte hade så mycket att säga i det sammanhang, där de anfördes. Ur denna och liknande källor har *Olsson* öst. Han besitter en utomordentlig förmåga att spåra upp och framdraga små episoder eller citat och att av de ofta mosaikartade detaljerna ge en intresseväckande bild av psalmbokens roll i vårt svenska folkliv. Den lilla skriften bör kunna vara högst användbar som ledning i studiecirklar och ungdomskretsar.

Med nöje, blandat med vemod, läser man de många berättelserna om vad psalmen betytt i det enskilda andaktslivet, i hemmet och eljest för vårt folk i dess olika folklager under gångna tider.

Ett spørsmål som författaren endast flyktigt vidrör, är den ställning, som psalmboken haft i den svenska folkskolan. Det är visserligen sant, som författaren påpekar, att psalmboken först genom 1919 års undervisningsplan för folkskolor blev officiellt anbefalld såsom läsebok, men faktiskt hade den dock från och med folkskolans grundläggning innehaft en

priviligierad ställning i varje fall som sångbok, eftersom folkskolans arbetsdag skulle inledas med morgonbön, till vilken psalmsången hörde, om också icke obligatoriskt, så dock självfallet, i varje fall där läraren kunde sjunga. Psalmboken har också under folkskolans hundraåriga tillvaro varit en självfallen lärobok i kristendomsundervisningen. Den har därmed varit en lärobok vid sidan om andra läroböcker och en sångbok vid sidan om andra sångböcker, och en lärobok, som i hela landet ägt en alldeles enhetlig gestalt. Andock har säkerligen författaren rätt, då han konstaterar att psalmbokens plats i folklivet under samma århundrade minskats. Varav beror det att psalmboken i folkskolan icke kunnat hindra detta? Författaren tar icke upp spørsmålet. Det borde vara en intressant uppgift. Beror det av att de psalmer, som inpräglats i folkskolan, liksom i andra läroanstalter, med tiden förknippades med slentrianmässigt rabbel eller med vårdslösa morgonböner, där urvalet av psalmer och koralmelodier ofta blev alltför inskränkt för att psalmen skulle leva i älskat minne. Också för de olika skolorna i vårt land är för visso, icke minst när det gäller morgonbönerna, psalmvalet ett svårt men mycket viktigt kapitel. Här står läraren inför samma, alltid lika aktuella problem, som prästen vilken har att bestämma högmässans psalmer en gång i veckan året om.

En hjälp ha de båda fått till ett rikare utnyttjande av den nya svenska psalmboken i den av *Fritiof Dahlby* utgivna *Psalmbokskonkordans*, som med perfekt noggrannhet registrerar alla (eller åtminstone nästan alla) ord i 1937 års psalmbok. Där kan man alltså behändigt överblicka alla de ställen i psalmboken, varest exempelvis ordet »Herde» återfinnas, noggrant uppdelade i avdelningar ef-

ter den skiftning i betydelsen ordet äger. Här har en utmärkt hjälpkälla givits åt eventuella ledare av frågesportstävlingar i kyrkliga sammanlutningar.

Det är förträffligt att detta arbete utgivits så tidigt. Wallins psalmbok ägnades, vederligen, aldrig en så grundlig inventering, medan den gamla psalmboken först efter ett århundrades bruk inventerades år 1772 av J. Swederus.

När det gäller själva psalmsättning-
en är en sådan konkordans till en viss hjälp, om man förgäves i sitt minne söker rekonstruera en psalmvers, där några ord fastnat i ens minne. Söker man däremot att med utgångspunkt från en viss text, eller från ett för dagen och gudstjänsten karaktäristiskt ord i konkordansen efter psalmer, där ordet förekommer, blir man ofta besviken på resultatet. Ordet finnes där, kanske i en ny förut icke beaktad belysning eller i ett nytt sammanhang, men ofta bara som en tillfällighet, utan att det egentligen präglar versens mening. För så vitt man inte eftersträvar en viss småkvick fyndighet kan konkordansen aldrig ersätta, men väl bidra till, en god kännedom om psalmboken i dess helhet och det förblir dock huvudsaken för den som har den svåra uppgiften att välja psalmer.

En annan hjälp i psalmvalet föreligger i olika för gudstjänst upprättade psalmvalslistor. Helt nyss har en ny sådan lista sett dagen. *Erik Montan* och *Ake V. Ström* ha tillsammans utgivit ett häfte: *Högmäsans psalmer*. En sådan psalmvalslista välkomnas säkerligen av alla präster nu när evangelieboken omredigerats och en ny konfrontering av evangelieboken med psalmboken är påkallad. Den är just nu påkallad även ur den synpunkten att en viss förtrogenhet

med hållbarheten i det nytillkomna inom 1937 års psalmbok har vunnits.

I förordet till sitt häfte ha författarna klarlagt sina synpunkter och urvalsprinciper. Här ha förf. åtskilliga tänkvärda saker att meddela. Inte minst sympatisk är deras deklARATION om rätta sättet för införande av nya melodier i högmässan. Man instämmer helt däri att det effektiva sättet att lära kyrkfolket nya koraler och nya psalmtexter är att, nu som förr, försiktigt och förståndigt använda dem i högmässan. Erfarenheten visar att man mycket väl kan inlära, även ganska svåra koralmelodier genom att exempelvis på predikstolspsalmens eller slutpsalmens plats (här är man ju minst beroende av dagen och kyrkoårstiden) uppta samma psalm, eller verser ur psalmer på samma melodi, under fyra, fem söndagar i följd. Övas de samtidigt med konfirmanderna, i ungdomskretsen och vid symöten går det bra, i varje fall då det gäller församlingar av måttlig storlek och med någon församlingskärna. Detta arbetssätt är vida effektivare än koralaftnar o. d.

Förf. ha synbarligen gått till sitt arbete med föresatsen att frigöra sig från gamla psalmvalsprinciper och att gjuta nytt liv i psalmsättningen. De ha därför, enligt förordet, under arbetet avhållit sig från närmare studium av sina föregångare. Till dessa höra främst Knut Peters, som med sin år 1938 utgivna fullständiga omarbetning av G. T. Lundblads Psalmvalslista fullföljt dennes pionjärarbete på att skapa en svensk psalmvalstradition. I själva verket har Lundblad-Peters anvisningar kommit att bli i hög grad normerande för den sista generationen präster, så att en viss consensus uppnåtts, i varje fall i fråga om introitus- och gradualpsalmerna. Detta föranledde Eidem att i sitt förslag till

kyrkoandbok upptaga en lista på dessa psalmer, varvid han, dock med ej få avvikelser, tillgodogjorde sig Peters psalmvalsförslag. I det väsentliga bygger den nya evangelieboken också på denna traditionella urvalsserie.

Av dessa evangeliebokens anvisningar ha förf. ej känt sig bundna. En snabb överblick ger vid handen att förf. ifråga om introituspsalmerna i flertalet fall föreslår andra än evangelieboken. Endast i 13 fall äro de reservationslöst tillfreds med dem, — de flesta övertagna från Peters och Eidem, eller endera — medan de i 39 fall föreslå nya psalmer före evangeliebokens. I fråga om gradualpsalmen äro förf. något mera nöjda. Där har evangeliebokens förslag reservationslöst accepterats i 34 fall av 74 möjliga. Detta ser nu allt ganska revolutionerande ut.

Jämför man emellertid närmare den uppgjorda listan med exempelvis de av Peters och Eidem föreslagna, så finner man att det här specifikt nya inte är så omfattande. Jag antecknar följande introituspsalmer, som alldeles saknas hos föregångarna: 1: 1, 8, 15: 1—2, 34: 1, 75: 3—4, 204: 1—3, 208: 1—2, 248: 1, 251: 3—4, 264, 265: 1, 357: 1—2, 475: 5—6, 479: 1—2, 506: 7—8, 531: 1, 534: 2—3, 591: 1, 595: 4. Motsvarande nummer för gradualserien bli (i båda fallen utan anspråk på fullständighet): 9: 6—8, 177, 315: 2—4, 427: 5—10, 531: 2—5, 574. I de flesta fall ha förf. enbart omplacerat de gamla psalmerna, eller valt andra versar.

Det är ganska intressant att beakta att den nya och otvivelaktigt ingående, inventering av psalmbeståndet, som de båda förf. gjort, icke medfört någon mera omfattande skörd av psalmer från det allra yngsta psalmbeståndet, och som ansetts kunnat tjäna på dessa punkter i högmässan. Dit kan egentligen räknas

bara 534 (på Mikaelidagen) i introitusserien och möjligen 177 (på 6 s. e. trett. d.) bland gradualerna. I själva verket bär det för förf. karaktäristiska i denna punkt en ganska konservativ prägel.

I en del fall synas man berättigad att ställa sig kritisk till det nyupptagna. Det torde vara en ringa del av våra präster och vårt lekfolk, som skulle uppskatta sv-psb. 264 (Evers: Tanke, som fåfängt spanar,) såsom introitus på 2 s. e. tref. Den är i minst lika hög grad som ps. 572 (Lär mig, du skog, att vissna glad, av evangelieboken föreslagen på 16 s. e. tref.) »mera en religiöst-lyrisk dikt än en egentlig psalm» för att citera förf:s karaktäristik av denna »psalm» (s. 86). På samma sätt torde flertalet ställa sig frågande inför dess koral. Mycket stridiga känslor väcker, som bekant, i skilda läger ps. 265 (Ingen hinner fram till den eviga ron), föreslagen som introitus på 2 s. i fastan. Den präst som vill visa hänsynsfullhet mot medarbetaren på orgelläktaren och icke i onödan väcka olust och irritation i samarbetet med kyrkomusikern gör klokt i att iakttaga försiktighet, då han på denna punkt följer förf. Lika frågande, fast av andra skäl, ställer jag mig till lämpligheten av ps. 574 (Jag vet mig en sömn i Jesu namn) såsom gradual på 24 s. e. tref.

Kanske kan det vara värt att påpeka några av de psalmer, som tidigare traditionellt upptagits i dessa båda högmässans viktigaste serier av psalmer, men som här uteslutits. Jag antecknar: ps. 212, 256, 261, 262, 341, 349, 397. Det är otvivelaktigt tyngre gods, men väger man det utmönstrade mot det nyttillkomna så frågar man sig om icke det lödigare godset fått ge vika för det umbärligare.

För psalmerna från och med predikstolspsalmen ha förf. principiellt

avstått från att ge alltför rikliga alternativförslag, såsom Peters enligt deras mening gjort, vilket synes dem ägnat att skapa förvirring, snarare än ge effektiv ledning. Motiveringen synes för den, som länge brukat Lundblad-Peters handledning något egendomlig, eftersom valet ofta fallit på någon av de senare psalmerna. Detta bevisar vad var man vet, nämligen att samma text ju ofta ger mycket skilda uppslag och ämnen efter predikanternas skilda teologiska och kyrkliga hållning. Emellertid äro förf:s anvisningar här mycket intressanta, då de tydligt ådagalägga vad som enligt deras uppfattning är det centrala i texten.

I fråga om valet av dessa senare psalmer ha förf. icke sällan ådagalagt en stor fyndighet. Även denna är principiell, då de, med Biskop Tor Andræ, anse att en viss överraskning på nummertavlorna kan äga stor psykologisk betydelse, och att de velat exemplifiera detta. Understundom har dock fyndigheten drivits till sin spets och torde för åtskilliga verka oangenämt chockerande. Den som vet att nummer 573 döljer Grundtvigs djupt allvarliga dödsberedelsepsalm torde ha svårt att uppskatta dess v. 7 som predikstolspsalm på 2: d. påsk. Versen för med sig alltför många associationer av psalmen i dess helhet för att kunna inpassas i ett påsksammanhang. — Den som lärt sig att avsluta sitt lördagscompletorium med ps. 453, blir förvisso häpen att se numret som predikstolspsalm på sexagesima, Guds ord söndag; visserligen talar den föreslagna v. 2 delvis om Guds ord, men hela psalmen och framför allt dess koral, som brukas uteslutande till denna psalm, är fast förknippad med helgsmålsbönen på lördagen och bör få reserveras för denna.

Förf. ha bemödat sig att plocka fram nya distributionspsalmer. I fråga om

de senare kräver man innerlig text och värdig stillsam koral. Granskar man förteckningen blir man en smula konfunderad. Kan man räkna ps. 604 (Luthers omdiktning av *Te deum*, föreslagen på 2: d pingst) till de innerliga psalmerna, eller 344 (Gå varsam samt min kristen, 2 s. e. tref.) den senare f. ö. en underlig uppmaning då nattvardsgästerna gå till altaret. Eller kan man anse tjänligt att under distributionen sjunga 255: 3 (Men den hjärtat framgent sluter), som föreslås på 14 s. e. tref. Detta må vara nog som en liten axplockning, för att visa de vanskligheter, som här bjuda sig.

Överhuvud tyckas förf. förorda korta distributionspsalmer, vilket förutsätter få nattvardsgäster eller mycken orgelmusik. På 3 s. e. tref. föreslås här ps. 272 med två korta versar och på 20 s. e. tref. 411 (Ditt verk är stort, men jag är svag) med tre korta versar.

När det gäller psalmen efter predikan hävda förf. att den synes vara minst beroende av kyrkoårets växling. En djärv tidsbrytning kan någon gång här vara befogad. Efter denna principiella förklaring bör man kanske inte bli häpen att på midfastosöndagen och på 5 s. i fastan i första serien finna föreslagen ps. 43, adventets stolta segerfanfar. Den som älskar psalmen kan ju f. ö. och med än större rätt fortsätta att sjunga den på palmsöndagen. Ej heller bör man kanske häpna över att på himmelfärdsdagen finna 58, som slutpsalm. Förf. karaktärisera den som klassisk julpsalm, men finna dess sista versar helt bära stämningen av himmelfärdsdagen. Detta lär man dock icke kunna påstå om dess melodi. För varje musikalisk människa väcka melodierna till 43 och 58 alldeles speciella advents- och julassociationer. På 2: d. pingst föreslås ps. 74 och på 16 s. e.

tref. 104, och på Mikaelidagen 63 eller 43.

Förf:s psalmvalsförslag ge otvivelaktigt anledning till diskussion och det torde bli tillfälle att senare upptaga åtskilliga detaljfrågor till när-

mare granskning. I den angelägna och viktiga fråga, som högmässans psalmval utgör, är emellertid varje ärligt försök, värt att omsorgsfullt prövas och undersökas. Otvivelaktigt äro förf. därför värda tack för sin möda.

Arthur Adell.

Ny homiletisk litteratur.

Tord och Ake V. Ström: I ordets ljus. S. K. D. hft. 8:50, inb. 11:50.

Epistelpostilla. Utgiven av Axel Malmberg. S. K. D. hft. 9:50, inb. 12:50.

Gösta Nelson: Tio skriftetal. Gleerup 3:50.

En modern andaktsbok med många och stora förtjänster är Tord och Ake V. Ströms »I ordets ljus», en samling betraktelser för kyrkoårets söckendagar över ord ur evangeliebokens texter. (Av dess 403 betraktelser ha 263 T. Ström och 140 A. V. Ström till författare.) Boken är enligt författarnas förord »mindre avsedd för dem som 'tryggt gå trampad stig' än för de många som 'dröja på steget'.» Därför ha också författarna flerstädes givit framställningen en undervisande karaktär. Detta är utan tvivel en stor förtjänst. Då boken ansluter sig till kyrkoåret, har den också tvingats ur den ensidighet, som betraktelseböcker emellanåt lida av. Här gives nu »en skön och nyttig undervisning» om ord, dop, bikt, nattvard, kyrka, ämbete, predikan, gudstjänst, kyrkogång osv. Särskilt synas anmälaren betraktelserna över kyrkan vara värdefulla. (Se ex.-vis sid. 225, 226 och 389 av A. Ström.) Här är nu ett försök att göra den moderna exegetikens forskningsresultat fruktbarande för församlinglivet. Men icke minst möda sig författarna att

tränga in i nutidsmänniskans vardagsproblem och där skänka henne ljus och ledning. Själva boktiteln, »I ordets ljus», anger intentionen att låta allt i människolivet bli belyst av ordet, äktenskap, hem, samhällsliv osv. Här komma ofta de varma och inträngande tonfallen från Tord Ström. De särskilda problem och svårigheter, som den innevarande krigs- och nödtiden föranleder, äro flitigt behandlade. Författarna ha en särskild gåva att tala enkelt och rakt på sak. Utan tvivel har deras bok, burens som den är också av ett starkt själavårdande intresse, möjlighet att bliva många människor till hjälp. Ännu värdefullare skulle denna andaktsbok enligt anmälarens uppfattning varit, om den även velat undervisa om nådens ordning och därvid givit en mera genomförd framställning om rättfärdiggörelsen genom tro. I detta avseende finnas en del oklarheter. (Ett exempel: »Därför, så snart en människa mottar kristendomen i tro och övertygelse, så känner hon sig frälst och omvänd.» sid. 198.) Det flitiga hänvisandet till nådemedlen reparerar dock i någon mån den bristande undervisningen i detta stycke. Slutligen må som en förtjänst också framhållas den kunnighet och omsorg, med vilken inledande och avslutande psalmversar valts till betraktelserna.

En annan bok, som ansluter sig till vår nya evangeliebok, är Axel Malm-

bergs Epistelpostilla. Revisionen av evangelieboken var ju främst en revision av epistelserien. Då under innevarande kyrkoår texterna i denna serie även brukas som predikotexter, kan naturligt nog en epistelpostilla påräkna ett särskilt intresse. Ej mindre än 44 olika författare ha fått lämna bidrag till denna predikosamling. Alla den svenska kyrkans stift (utom Visby) äro representerade. Främst kommer Lunds stift med 10 predikanter, därefter Stockholms med 6 och Växjö med 5. Vilken »urvalsprincip» utgivaren härvidlag följt låter sig ej konstateras, endast att utgivaren icke följt någon *snäv* princip. Här finnas predikningar med stark schartauansk prägel och koncentrerat bibliskt innehåll, och här finnas predikningar, speciellt en och annan från Mellan-Sverige, mera i föredragsstil med energisk vilja att få fatt på »nutidsmänniskan». De många bidragen från vitt skilda håll i vår kyrka göra att postillan ger ett intressant tvärsnitt av svensk predikan av i dag. Det vill synas, som om det från våra universitet utginge en kraftström, som verkar inspirerande och förnyande även på svensk predikan. Må det vara anmälnare tillåtet att med särskild tacksamhet omnämna professor A. Nygrens predikan »Uppståndelsens barn» liksom teol. doktor Kjell Barnekows predikningar. Men även som helhet bjuder denna postilla på omsorgsfullt utarbetad, av djupt allvar buren förkunnelse.

En utomordentligt intressant och värdefull bok är Gösta Nelsons Tio skriftetal. Den är naturligtvis äkta »väst-svensk», starkt traditionsbunden, även vad formen beträffar — »fördömelsevårdhet», »förtappelsenöd», »misströstighet» förekomma i dess ordregister. Dispositionen av talen är kristallklar, användningen av binde-

nyckeln utan undantag regelbunden och appliceringen av ordet på sovan- de, uppväckta och benådade med aldrig svikande konsekvens genomförd. Men trots detta starkt traditionsbundna och typiskt västsvenska eller kanske rättare tack vare detta är boken starkt aktuell och bjuder den på en enastående realistisk förkunnelse. Den är väckande genom sin klara avgränsning av de sovande, de som icke känna sin »förtappelsenöd», aldrig plågas av otro, icke ha något begär efter Frälsaren. Den är ljuvligt tröstande genom att för den uppväckte, som icke kan tro, visa hur Andens verk redan är å färde i detta själabekymmer och hur han skall få hjälp i nattvarden, om han nöjer sig med att vara en ogudaktig, som Gud av nåd gör rättfärdig för Kristi skull. Den är fostrande genom att för den benådade ständigt framhålla, att hjärtats inneboende ondska ständigt på nytt behöver bestraffas, och att hjärtats vidhängsna otro ständigt på nytt behöver bli övervunnen av tron på Jesu försoning. »Det är ingen del av syndafördärvet, som gör sig mera påmind än den envisa, plågsamma otro.» Boken är värd att läsas och studeras vida omkring i vår kyrka. Skall nattvardslivet i vår kyrka förnyas, torde det vara angeläget icke blott med tättare utlysta nattvardsgångar utan också med en förnyelse av skriftetalet, som nog måste ha fler egenskaper än det i handboken föreskrivna — att vara kort. Det torde icke i längden gå med skriftetal, gestaltade som välvilliga, ibland nästan trugande inbjudningar. Det torde vara nödvändigt att skriftetalen bli skriftetal. Men då blir det också nödvändigt att med ny klarhet predika evangelium. Den, som kämpar med frågan om skriftetalets förnyelse, bör icke underlåta att läsa

Nelsons skriftetal. Men boken har säkert mycket att giva både åt den som i övrigt skall handhava predikan och själavård och den som själv behöver själavård.

Eric Nilsson.

För orgel:

Patrik Vretblad: Preludium och Fuga för orgel, op. 81. C. Gehrman's Musikförlag, Sthlm. Kr. 3:—.

Gösta Lundborg: Preludium och fuga e-moll för orgel. Gehrman's förlag. Kr. 3:—.

Lennart Sundman: Passacaglia för orgel. V. Norbergs förlag. Kr. 1: 50.

J. H. Roman: Sinfonia da chiesa g-moll. För orgel bearbetad av Patrik Vretblad, op. 46 b. C. Gehrman's förl. Kr. 3:—.

Det är ingalunda lätt att ur gömmorna taga fram en fyrtioårig komposition, bättra på den och utgiva den, utan att dess verkliga ålder

märks. Vretblad har gått bet på den uppgiften, liksom de flesta skullegöra, och hans som op. 81 utgivna verk kan inte göra anspråk på större intresse. Gösta Lundborgs opus är då betydligt mera vägande; upphovsmannen är ju redan sedan länge känd för att äga både fantasi och kunnighet. Trots detta skulle man gärna sett att denna orgelkomposition burit ett nyare ansikte, d. v. s. haft mera av rytmisk pregnans och kärvare melodilinjer och samklanger. Passacaglian av L. Sundman får väl närmast betraktas som ett studiearbete, men är visst icke utan intressanta drag.

Vretblads gamla intresse för fader Roman håller i sig och nu har han bearbetat ännu en sinfonia da chiesa för orgel. Det är alltid värdefullt att Roman-kompositioner offentliggöras, men här kan man icke värja sig för en önskan att hellre ha fått se sinfonian i originalgestalt. I orgelsättningen märkas icke så få spår av transkriptionsnackdelarna. *Rqu.*

Laurentius Petri Sällskapet.

Sällskapet's styrelse sammanträdde i Växjö den 3 februari 1943 och be-

slöt därvid att under våren ombesörja utgivandet av tre skrifter i den

populära serien, nämligen A. Adell: Hur övas tidebönen (praktiska anvisningar), Bo Giertz: Vårt andaktsliv och O. Hartmann: Att bedja Guds ord. Efter förhandlingar med John Kroon Malmö, beslöt styrelsen att i urkundsserien och i faksimiltryck utgiva Liber Cantus ups. av år 1620 och Liber cantus wex. av år 1623. Genom upprop till medlemmarna skulle dessa värdsamt anmodas att under februari månad insända årsavgiften för år 1943 med 10 kronor till kassören, kyrkoherde K. Peters, Söndrum, Halmstad, postgiro 171372. Efter den 1 mars uppbäres avgiften i annat fall per postförskott. Styrelsen beslöt även anmoda medlemmarna att tillförsäkra sällskapet ökade resurser genom att värva nya medlemmar. Under året utsändes till

medlemmarna ett ex. av Liber cantus ups. och under nästa år Liber cantus wex. Ett upprop med adress till utanför sällskapet stående om abonemang å dessa urkunder utfärdades och återfinnes på annan plats i detta häfte.

Styrelsen beslöt under sommaren anordna en utbildningskurs för präster, organister, lärare och teologer i Söderköping den 27 juli—1 augusti samt i omedelbar anslutning därtill sommarkonvent på samma plats den 1—3 augusti. Teologkonvent anordnas för blivande präster i Torpa på inbjudan av komminister Bo Giertz. Därutöver planeras en koralveck i Jönköping, ev. även i Båstad samt retreat vid Gränna. Utförligare program lämnas under maj månad.

Upprop om

utgivande av Liber cantus av år 1620 och 1623.

Först under 1620-talet fick den svenska kyrkan musik till den reformerade gudstjänsten tillgänglig i tryck. Även Liten Songbook av år 1553 är i musikaliskt hänseende en handskrift, när trycket endast omfattade text och notlinjer. 1620 trycktes för Uppsala ärkestift en Liber cantus och år 1623 en annan för Växjö stift. Dessa våra första svenska nottryck av större omfattning, äro ovärderliga för förståelsen av den svenska stormaktstidens gudstjänstliv och blevo sedermera grundläggande för den svenska kyrkans musikaliska tradition i vad avser högmässans fasta ordning. Därutöver

meddela de båda sångböckerna tidebörens musik för de större högtiderna.

Sångböckerna åskådliggöra likheten men också självständigheten i fråga om den liturgiska och musikaliska traditionen inom två svenska stift.

Sångböckerna äro f. n. svårtillgängliga. Flera av våra större bibliotek sakna dem. Laurentius Petri Sällskapet, som tagit till sin uppgift att bl. a. utge betydelsefulla urkunder, vilka belysa det svenska gudstjänstlivet kommer under året att reproducera de båda sångböckerna i faksimiltryck. Arbetet härmed utföres av hovintendent John Kroon, Malmö, å

Malmö grafiska anstalt. Stiftsadjunkt, ex. org. Pehr Edwall, förser dem med en inledning.

Sällskapet inbjuder härmed till abonemang å sångböckerna och vänder sig därvid särskilt till präster och organister inom de båda stift i vilkas kyrkoarkiv sångböckerna fordom utgjort en självskriven tillhörighet.

Uppsalaboken, som omfattar 196 si-

dor, kommer att i nytrycket kosta 17:50 för häftat exemplar. Växjöboken, som omfattar 116 sidor, 15:— kr. Sångböckerna komma icke att tillhandahållas i bokhandeln.

Abonemang, som är bindande, göres till kyrkoherde K. Peters, Söndrum, Halmstad senast den 1 april 1943.

Laurentius Petri Sällskapets styrelse.

Meddelanden.

Kyrkodagar inom Linköpings stift ha under det sista halvåret anordnats på ett flertal platser. De ha hållits i mindre skala och med ett par undantag när blott varat en söndag. Mässan har givetvis varit kyrkodagarnas centrum och i övrigt har Tidegården givit dem liturgisk ordning och fasthet.

S:t Mattei dag firades högtidligt i Ljungs kyrka med församlingens kyrkoherde Ivan Sjögren såsom skrifte-talare i högmässan och kontraktsprosten Sixten Dahlquist, Vreta Kloster, såsom predikant. Celebrant var kyrkoherde Arthur Adell, Söderköping, vilken vid ett samkväm senare i klockaregården höll ett gediget föredrag om böne- och andaktslivet i anslutning till Nådens ordning. Kantor Knut Adell övade med deltagarna Kyrkmässans vesper, vilken sedan med stor andakt sjöngs i kyrkan. Läst completorium avslutade en rik kyrkodag.

Alla Helgons dag firades i Söderköping. På morgonen lästes i S:t Laurentiuskyrkans kor högtidsdagens sköna matutin. Högmässan föregicks av dop inför menigheten, som sjöng »I himmelen, i himmelen» under det församlingens kyrkoherde i alba och

stola skred kyrkgången fram med hela dopföljet i procession till dopfunten. I högmässan förrättades skrifte-talet av kyrkoherde Adell och kontraktsprosten emeritus J. M. Danielsson, Linköping, predikade om Salighetens väg. Ett intressant och givande samtal med ämnet: Allhelgonadagens budskap i psalmer och texter hölls i församlingshemmet under ledning av komminister Bo Sture Wiking, Skönberga. Allhelgonadagens vesper sjöngs och pastor Ingmar Jacobsson, Linköping, predikade över aftonsångstexten. Efter samvaro i prästgården lästes completorium i kyrkan.

I Skeppsås lilla vackra medeltidskyrka samlades ett ganska stort antal ungdom på 24 söndagen efter Heliga Trefaldighets dag kring Ord och Sakrament. Veni Sancti Spiritus. Laudamus och Dies irae övades vid samkvämet i prästgården, som dagens predikant komminister Hilding Sjöstrand vänligen upplätit åt oss. Medan höststormarna brusade i trädkronorna därute över de dödas viloläger, talades stränga ord, uppfordrande och ljuvliga ord om helgelskampen av komminister Sven Franzén, Frinnaryd. Vesper lästes i ko-ret.

Domssöndagshelgen firades med Torpa församling på inbjudan av komminister Bo Giertz. Deltagarna, som huvudsakligen voro medlemmar ur Ljungs kyrkokör, sjöngo vid lördagens vesper, där kyrkoadjunkten Carl Blomquist, Norrköping, predikade, hymner samt Kyrkmässans vesper. Framför brasan i prästgården samtalades om Tidegården och om den nya Mässboken, varur valda delar övades. Kring kyrkans altarrund bads det mäktiga och allvarliga kompletoret »Vid kyrkoårets slut». På Domssöndagsmorgonen lästes matutin. Skrifttalet i högmässan hölls av pastor loci, som även predikade om Himmelrikets not, vilken samlar alla i sina gyllene maskor: Ordet, Avlösningen och de heliga Sakramenten, och som på den yttersta dagen drager alla upp på Evighetens kust, där det stora särskiljandet sker mellan onda och goda. Sext lästes och hemfärden anträdde, varunder vesper bads vid uppehåll i resan.

Den sista kyrkodagen, min redogörelse avser, är Nyårsdagen i Stjärnorpp, varest högmässa firades i slottskapellet, som är denna församlings sockenkyrka. Komminister Torsten Bordin utgick i sitt skriftetal från Davids 121 psalm och prosten em. J. M. Danielsson predikade med ämnet: Ännu varar Guds barmhärtighet. Sext lästes kring altarrunden och därefter gingo vi genom den vintervita skogen till ålderdomshemmet, där andaktsstund ordnades för de gamla. Completorium lästes framför hemmets julkrubba.

I några av församlingarna ha meromnämnda högmässor, tack vare de gästades tillslutning, kunnat firas med den eucharistiska glädje, som hör den heliga Nattvardens väsen till, varför detta sätt att i nattvardslösa eller nattvardströga församlingar försöka få

till stånd ett bättre sakernas tillstånd är värt att rekommendera.

Linköping i Epifania 1943.

Märta Pålson.

Kyrkosångens vänners centralkommitté var samlad till årsmöte i Stockholm den 7 januari 1943. Nu liksom alltid, sedan biskop Auléns tillträde på ordförandeposten, präglades årsmötet av livliga debatter, rika uppslag och tankar. Huvudfrågan rörde sig omkring kyrkans krav på kyrkomusikernas utbildning, över vilket ämne komminister Ingvar Sahlén höll ett mycket uppmärksammat, tankeväckande och uppslagsrikt inledningsanförande. Det samlade sig kring fem huvudlinjer:

1. Kyrkan bör av kyrkomusikern kräva ej blott teoretisk kunskap utan även personlig inlevelse i kyrkans och gudstjänstens liv.

2. Kyrkomusikerns huvuduppgift är att leda församlingssången, varför grundlig kännedom om den lutherska koralen bör vara grundstenen i utbildningen.

3. Emedan även konstsången hör gudstjänsten till, bör kyrkomusikern vara hemmastadd i kör och orkesterledning men också i de skilda tids-epokenas kyrkomusikaliska kännetecken och karaktäristika. Han bör äga den rätta stilkänslan samt en omfattande kyrkomusikalisk litteraturkännedom.

4. Han bör äga en nödig orgelspelets teknik.

5. Han bör äga ett visst kunskapsmått i Nya Testamentet samt i kyrkans historia, teologi och troslära.

Man kunde ha tänkt sig att ett så djärvt och starkt program skulle väcka de närvarandes betänkligheter. En och annan anmälde också dylika. Men inledaren framhöll i det följande samtalet dels att hans ord icke voro rikta-

de som kritik mot musikhögskolans nuvarande kyrkomusikerutbildning, dels att han närmast såge sitt program som en kyrkosyn på detta område. Man fann det också helt naturligt som en reaktion mot den tidigare kyrkomusikerutbildningen i vårt land. En och annan reagerade mot tanken att inledaren skulle undervärdera den orgeltekniska utbildningen, medan andra framhöllo att denna dock icke vore den väsentligaste. Den rent liturgiska utbildningen vore den mest angelägna.

Men huru förverkliga inledarens riktlinjer? De rymde dock andliga värden av utomordentligt slag. Här trädde åter tanken fram på ett kyrkomusikaliskt institut såsom en musikhögskolans kompletterande utbildningsanstalt.

Samtalet utmynnade i ett beslut att dels utredigera ett uttalande i väsentlig anslutning till inledarens tankar, dels att genom ett uttalande stödja 1942 års kyrkomusikerutbildningskommitté i dess strävan för lösning av kyrkomusikernas lönefråga.

Under samtalets gång framhölls KSV:s betydelse genom att alltid ha varit ett salt som renar och genom att så grundligt ha förarbetat de många problem, som nu genom de nyss antagna kyrkans böcker efter en lång reformperiod fått sin lösning.

Arsmötet beslöt bl. a. att anordna en rikskurs för inövande av koral och mässa och att härför utanordna 1,500 kr.

Kommitterade för söndagsskolans psalmvalslista meddelade, att densamma snarast skulle föreligga färdig till slutredigering.

Som adjungerade ledamöter utsågos kyrkoherde Dr. A. O. T. Hellerström och komminister Ingvar Sahlin.

Den nuvarande styrelsen, bestående av H. H. Biskopen G. Aulén, professor A. Nygren, komminister G. Grefberg, kantor Karl G. Gustafsson musikdirektörerna H. Weman och W. Ahlén omvaldes.

Stockholm i januari 1943.

G. Grefberg.

En vädjan till prenumeranter och blivande prenumeranter.

Detta nummer av Svenskt gudstjänstliv vänder sig till en vidare läsekrets. Redaktionen vädjar värdsamt till de präster, kyrkomusiker och lekmän, som få detta häfte i sina händer, att de ville genom prenumeration stödja tidskriften i dess strävan att allsidigt belysa det svenska gudstjänstlivet, dess historia och praxis.

Tidskriften utkommer med 4 32-sidiga nummer per år. Avgiften är kr. 4:50 och prenumerationen sker enklast genom insändande av närslutna postgiroblankett till C. W. K. Gleerups förlag, Lund.

Söderköping den 15 januari 1943

Arthur Adell.

Lund 1943, Skånska Centraltryckeriet

DEN SVENSKA KYRKOHANDBOKEN

Oktavformat. Ansluter sig till normalupplagan.
Svart klotb. med rött snitt 7: 50; svart skinnb. med guldsnitt 15: —.

LILLA HANDBOKEN

Denna handbok har genom sitt bekväma format och sitt rikhaltiga innehåll, bl. a. av bibelspråk, skrifteförmåningar samt psalmer, visat sig vara synnerligen värdefull och uppskattad vid kyrkliga förrättningar ute i församlingen. Ritual till förkortad högmässa på annan plats än i kyrka har införts. Bibelord och psalmer ha sammanställts och ordnats under överskådliga rubriker.

Svart mjukt klotband med rött snitt 5: —;
svart skinnband med guldsnitt 12: —.

C. W. K. GLEERUPS BOKFÖRLAG / LUND

E. A. Setterquist & Son Efr.

ÖREBRO

Sveriges äldsta fabrik
för kyrkoorglar

Tel. fab. 101 34. Bost. 186 07

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE

NYA VARVET

Tel. Göteborg 29 12 60

Tillverkar kyrkoorglar.
Utför alla i yrket förekommande arbeten.

H. LINDEGREN

Medlem av SVENSKA ORGELBYGGARES FÖRENING.

*Tillverkar piporglar,
som utmärka sig för största hållbarhet
samt god "orgelmässig" ton.
Mångårig erfarenhet.*

**ORGELBYGGARE
GÖTEBORG**

Postadress:
KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:
BOSTADEN . . . 14 26 38
FABRIKEN . . . 14 93 38

A. MAGNUSSENS ORGELBYGGERI

GÖTEBORG

Telefoner:
15 12 79, 16 59 29

●
Svenskt
kvalitetsarbete

PIPORGLAR

enligt klassiska principer och tillförlitliga konstruktioner med karaktäristisk och ekonomisk disposition och konstnärlig intonation. Ombyggnader och restaureringar av äldre verk samt anläggningar för elektrisk bältdrift utföres.

Dispositioner och kostnadsförslag på begäran.

OSKAR SUNDSTRÖM

ORGELBYGGERI

LEUFSTA BRUK

Brevadress:

O. Sundström Orgelbyggeri
Lövstabruk

Telegramadress:

Orgelbyggeriet, Leufsta-Bruk

TELEFON 21

★

Tillverkar:

Kyrkoorglar, Konsertorglar,
Orglar för kapell och hem

Utför:

Om- och tillbyggnader av äldre
orgelverk, reparationer, omintona-
tion, omstämning och rengöring.
ELEKTRISKA ORGELFLÄKTAR
med störningsfri gång inmonteras.

★